

NØDVERGE MOT OFFENTLIG MYNDIGHETSUTØVELSE

Kandidatnummer: 443

Veileder: Kai Spurkland

Leveringsfrist: 25.04.2007

Til sammen 13664 ord

19.10.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Bakgrunn	1
1.2	Rettskilder	2
1.3	Presiseringer og avgrensninger	4
<u>2</u>	<u>GENERELT OM NØDVERGEINSTITUTTET</u>	<u>5</u>
2.1	Innledning	5
2.2	Vilkår 1 - rettsstridig angrep	6
2.3	Vilkår 2 - avvergelsesvilkåret	8
2.4	Vilkår 3 - nødvendighetsvilkåret	9
2.5	Vilkår 4 - forsvarshandlingen kan ikke være ”ubetinget utilbørlig”	9
2.6	Nærmere om de beskyttede rettsgoder	10
2.7	Hvem kan utøve nødverge	11
2.8	Nødvergeutøveren er i villfarelse	11
2.8.1	Faktisk villfarelse	11
2.8.2	Rettsvillfarelse	12
<u>3</u>	<u>HENSYN FOR OG MOT NØDVERGERETT MOT OFFENTLIG MYNDIGHETSUTØVELSE</u>	<u>13</u>
3.1	Hensyn for en nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse	13
3.1.1	Legalitetsprinsippet	13

3.1.2	Prevensjonssynspunkter	14
3.1.3	Behovet for en forsvarsrett	15
3.2	Hensyn mot en nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse	16
3.2.1	Myndighetenes behov for å kunne utøve sin myndighet uhindret	16
3.2.2	Myndighetsorganers handleplikt	16
3.2.3	Voldseskalering i samfunnet	17
3.3	Sammenfatning	17
<u>4</u>	<u>VILKÅR 1 - RETTSSTRIDIG ANGREP</u>	<u>19</u>
4.1	Innledning	19
4.2	Krav til angrepet	19
4.2.1	Handlinger som beslattes på judisielt grunnlag	23
4.2.2	Handlinger som beslattes på administrativt grunnlag	25
4.3	Angrepet må være ”rettsstridig”	26
4.3.1	Det foreligger saksbehandlingsfeil	27
4.3.2	Det foreligger kompetansemangler	28
4.3.3	Vedtaket lider av materielle feil	34
4.4	Den offentlige myndighet er i villfarelse	34
4.4.1	Faktisk villfarelse	35
4.4.2	Rettsvillfarelse	36
4.5	Identifikasjon mellom ulike myndighetsorganer	36
4.6	Forutsetter nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse at det er utvist skyld fra det offentliges side?	38
4.7	Oppsummering om rettsstridsvurderingen	40
<u>5</u>	<u>VILKÅR 2 – AVVERGELSESVILKÅRET</u>	<u>41</u>
<u>6</u>	<u>VILKÅR 3 – NØDVENDIGHETSVILKÅRET</u>	<u>42</u>

<u>7</u>	<u>VILKÅR 4 – FORSVARSHANDLINGEN KAN IKKE VÆRE ”UBETINGET UTILBØRLIG”</u>	<u>43</u>
<u>8</u>	<u>SAMMENFATNING</u>	<u>45</u>
<u>9</u>	<u>KILDER MV.</u>	<u>46</u>

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Gjennom alle tider har de fleste samfunn funnet det nødvendig å ha en form for ordensmakt tilstede. Man kan i denne forbindelse tenke seg et bredt spekter av alternativer; historien byr på eksempler på alt fra den mest totalitære politistat til det rene anarki. I sistnevnte tilfelle vil den enkeltes rettsstilling bero på vedkommendes egen evne og vilje til å forsvare seg mot krefter som kommer i konflikt med den enkeltes interesser. De gamle, nordiske ættesamfunnene var organisert på denne måten. Anarkiet i sin rene form har neppe forekommet over noe særlig lengre tidsrom.

De fleste siviliserte samfunn aksepterer i dag behovet for en ordensmakt uten noen nærmere debatt. Hvor fremtredende denne ordensmakten skal være i samfunnsbildet, er imidlertid et gradsspørsmål som stadig er gjenstand for uenighet. Synet på dette har tradisjonelt skiftet i takt med de rådende politiske oppfatninger i samfunnet for øvrig.

På den ene side kan det ikke underslås at samfunnet trenger politi og andre myndigheter til å ivareta så vel samfunnsmedlemmenes som sin egen sikkerhet. På den annen side kan man ikke la være å innrømme samfunnsmedlemmene et behov for å kunne forsvare seg mot myndighetsmisbruk, urimelig tyngende overgrep og likestilte hendelser. Det ligger mer eller mindre instinktivt i hvert enkelt menneske en tilbøyelighet til å forsvare seg og sine mot det som oppfattes som urimelig m.v. En total avfeielse av adgangen til å forsvare seg – eksempelvis ved et absolutt lovforbud – ville i dette perspektivet fremstå som et forsøk på å oppnå det umulige ved hjelp av lovgivning. I beste fall ville man fått et forbud som i stor grad ble overtrådt.¹

Norsk rett anerkjenner en viss rett til å forsvare seg. Dette er kommet til uttrykk i strl² § 48. Temaet for denne fremstillingen er de private borgeres rett til å forsvare seg mot offentlig

---

¹ Lignende argumenter gjøres gjeldende av Bratholm, se Bratholm 1987 side 139.

² Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (strl).

myndighetsutøvelse. Fokus vil særlig være rettet mot politiets myndighetsutøvelse, uten at det dermed er sagt at synspunktene ikke har relevans for øvrig offentlig myndighetsutøvelse.

Nødvergeadgangen overfor offentlige myndigheter er en annen enn den som foreligger overfor private rettssubjekter.

Det vil i det følgende bli gitt en kort redegjørelse for nødvergeinstituttets sentrale rettskilder, før noen presiseringer og avgrensninger vil bli foretatt.

Det er gjerne når en person blir tiltalt for overtredelse av strl § 127 som forbyr vold mot offentlige tjenestemenn eller strl § 326 som setter straff for den som hindrer eller forsøker å hindre en offentlig tjenestemann i å utføre sin tjeneste, at innsigelsen om at man handlet i nødverge blir fremmet. Dersom vedkommende blir dømt for overtredelse av noen av disse bestemmelsene, er det på det rene at påstanden om at man handlet i nødverge ikke kan godtas. Det er imidlertid ikke slik at lovlig nødvergeutøvelse foreligger overalt der disse bestemmelsene ikke er overtrådt, selv om det ofte vil være tilfelle. Man kan ikke uten videre anta at en person har nødvergerett overfor offentlige myndigheter dersom vedkommende ikke kan straffes for overtredelse av strl § 127 eller § 326. Det er viktig å holde fast ved at spørsmålet om lovlig nødvergeutøvelse alltid vil bero på om vilkårene for dette er tilstede.

En redegjørelse for adgangen til nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse forutsetter kjennskap til den alminnelige nødvergeadgangen i norsk rett. En kort innføring i denne vil derfor bli gitt i kapittel 2. Kapittel 3 vil peke på de mest sentrale hensyn for og mot en adgang til å utøve nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse. I kapitlene 4-7 skal de generelle vilkårene for lovlig nødvergeutøvelse omtales med særlig fokus på problemstillinger som kan oppstå når angrepet kommer fra en offentlig myndighet. En sammenfatning vil bli gitt avslutningsvis, i kapittel 8.

1.2 Rettskilder

I dette avsnittet skal det gis en oversikt over de mest sentrale rettskildene som gjør seg gjeldende.

Nødverge er hjemlet i strl § 48. Denne gjelder for nødvergeadgangen i sin alminnelighet, og er i tillegg det formelle utgangspunkt for nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse.

Lovteksten sier imidlertid intet uttrykkelig om de sistnevnte tilfeller. Når det allerede kort er nevnt at adgangen til nødverge overfor offentlige myndigheter er en annen enn overfor andre, må med andre ord denne forskjellen finne sitt hjemmelsgrunnlag i andre rettskilder enn lovteksten.

Stortinget vedtok i 2005 en alminnelig del av en ny straffelov.³ Foreløpig er loven ikke trådt i kraft. Denne loven har i § 18 en ny nødvergebestemmelse, og nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse blir særskilt lovregulert i paragrafens tredje (siste) ledd. Forarbeidene til denne bestemmelsen forutsetter klart at den fra departementets side ikke er ment som noe annet enn en kodifisering av allerede gjeldende rett.⁴

De opprinnelige forarbeidene til strl § 48 nøyer seg med å fastslå at private har en nødvergeadgang overfor offentlige myndigheter – nærmest i en bisetning.⁵ Det sies imidlertid lite utover dette.

Domstolene har i noen få avgjørelser behandlet spørsmålet om nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse. Antallet saker er relativt lavt, og karakteristisk for disse avgjørelsene er at premissene er nokså kortfattede. Det skal ikke her gis noen oversikt over de viktigste avgjørelsene fra Høyesterett. De vil isteden bli trukket inn fortløpende i fremstillingen der de har betydning.

Spørsmål knyttet til nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse er blitt gjenstand for adskillig diskusjon i ulike teoretiske fremstillinger. Det vil bli vist til et utvalg av disse fremstillingene underveis. Ikke sjelden konsentrerer disse forfattere seg om hvilke hensyn det må være legitimt å bygge på ved utformingen av en lære om nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse. Det er imidlertid ikke slik at alle teoretikere er enige om hverken hvilke hensyn som er relevante, eller hvilken vekt de ulike hensynene skal tillegges. Også mange rettsavgjørelser fra Høyesterett må sies å bygge på en avveining av ulike reelle hensyn – enten uttrykkelig eller mer implisitt. Å finne frem til disse hensynene kan i mange

---

³ Lov av 20. mai 2005 nr. 28.

⁴ Se Ot.prp.nr.90 (2003-2004) om lov om straff (straffeloven) side 421.

⁵ SKM 1896 s. 85: ”ligesom de offentlige Myndigheder har Nødverge mod den Enkelte, saaledes ogsaa denne mot disse”.

tilfelle være viktig. Det vil ofte være hensiktsmessig å bygge på disse når man ikke finner et tilfredsstillende svar i de øvrige rettskildene.

1.3 Presiseringer og avgrensninger

Fremstillingen her vil bygge på gjeldende rett våren 2007. Den nye nødvergebestemmelsen i straffeloven av 2005 vil bli nærmere omtalt i punkt 4.6.

Fokus vil være rettet mot nødverge som en straffrihetsgrunn innen strafferetten. Dette innebærer at strl § 48 vil være den sentrale lovbestemmelse. Eventuelle hjemler for nødverge eller nødvergelignende reaksjoner i spesiallovgivningen vil ikke bli omtalt. Heller ikke vil det bli gitt en analyse av selve begrepet ”offentlig myndighetsutøvelse”, eller hvem som er ”offentlig tjenestemann”. Det vil bli lagt vekt på å omtale nødvergeadgangen overfor offentlige myndighetsorganer med typisk utadrettet, fysisk virksomhet – typisk politiet, men også representanter fra barnevernet m.v. er omfattet. Videre vil spørsmål knyttet til nødrett (strl § 47) og selvtekt bli holdt utenfor.

2 Generelt om nødvergeinstituttet

2.1 Innledning

Når man skal gi en generell innføring i nødvergeinstituttet, kan det være hensiktsmessig å understreke utgangspunktet i norsk rett: Oppgaven med å ivareta opprettholdelse av ro og orden i samfunnet tilligger de ordensmakter som har fått særskilt ansvar for dette. I første rekke vil dette innebære politiet. Politiet har blant annet et ansvar for å beskytte personer mot hverandre, og for å beskytte personer mot uhjemlede, statlige inngrep. Politiets oppgaver er oppregnet i politiloven⁶ § 2.

Det er rettsordenens klare utgangspunkt at enhver maktanvendelse som et ledd i en forsvarshandling skal utføres av de etablerte ordensmakter. Rettshåndhevelsen i Norge er et offentlig anliggende.

Når man likevel har en adgang til nødverge i norsk rett, bygger dette på en erkjennelse av at dette slett ikke alltid er tilstrekkelig. De ansvarlige ordensmakter kan ikke til enhver tid innfinne seg på alle steder det er behov for dem. I disse situasjoner må den true etter nærmere fastsatte vilkår kunne forsvare seg selv direkte. Det er på denne bakgrunn vanlig å betegne nødverge som en form for privat rettshåndhevelse. Det grunnleggende vilkår for en nødvergerett sies ofte å være at en ”rett står mot urett”.

Rettslig defineres nødverge som en straffrihetsgrunn. Der vilkårene for nødvergerett er oppfylt, kan ingen straffes for en handling foretatt i nødverge.

Strl § 48 angir hvilke betingelser som må være oppfylt for at det skal foreligge en nødvergesituasjon. Etter sin ordlyd i første ledd kan bestemmelsen kun gi straffrihet for nødvergeutøveren, men det er uomtvistet at handlingen dessuten er rettmessig. Det at handlingen er rettmessig, medfører eksempelvis at det ikke vil komme på tale med erstatningsansvar for eventuelle økonomiske tap m.v. som måtte oppstå i forbindelse med nødvergehandlingen. Dette gjelder imidlertid bare det tap som angriperen selv må bære. All den stund angriperen selv har iverksatt angrepet, er dette en fornuftig regel. Dersom også utenforstående tredjemenn får ødelagt eiendeler eller på annen måte lider et økonomisk tap i forbindelse med nødvergehandlingen, bedømmes dette etter nødrettsreglene, og dette må

---

⁶ Lov om politiet (politiloven) av 4. august 1995 nr. 53.

nødvergeutøveren erstatte. I denne relasjon er nødvergeutøveren samtidig nødrettsutøver. Sett at A angriper B ved å forsøke å kjøre ham ned med bil, og B får A til å stanse bilen ved å kaste sykkel til C inn i frontruten på bilen. Her må B erstatte til C den skaden sykkel eventuel blir tilføyd som følge av episoden. Skadene på bilen til A kan B på den annen side ikke holdes ansvarlig for.

Vilkårene for nødverge er mer konkret oppregnet i annet ledd. Her fremgår det at fire kumulative vilkår må være oppfylt: Det må foreligge et (1) rettsstridig angrep, (2) forsvarshandlingen må være avvergende i forhold til dette angrepet, men (3) ikke gå lenger enn nødvendig og heller ikke være (4) ubetinget utilbørlig.⁷

2.2 Vilkår 1 - rettsstridig angrep

Det at det må foreligge et ”angrep”, bringer tanken i retning av en aktiv handling. Dette vil også som oftest være tilfelle: En person blir forsøkt slått ned, en lommebok blir forsøkt stjålet. Det er imidlertid uomtvistet at nødvergeretten ikke avgrenses strengt til de tilfelle der det foreligger aktive handlinger. Også unnlaterelser kan etter omstendighetene berettige nødverge. Det avgjørende i så måte vil være om det ved unnlatelsen skapes en urett (faresituasjon) som foranlediger bruk av makt i form av en nødvergehandling. Et eksempel kan være en person som nekter å låse opp døren til et rom en annen person er innelåst i, til tross for at personen har mulighet til å gjøre dette.

I tillegg til den saklige avgrensningen, må angrepsbegrepet få en tidsmessig avgrensning. Det er ikke et vilkår at angrepet er faktisk påbegynt, men det må som hovedregel være så nært forstående at det av den grunn er nødvendig å reagere for den eller dem hvis interesser er truet. Som påpekt av Bratholm,⁸ trenger ikke angrepet være kommet så langt at det foreligger et ”forsøk” etter strl § 49 første ledd.

På den annen side må angrepet heller ikke være avsluttet på det tidspunkt forsvarshandlingen finner sted. A kan ikke påberope seg straffrihet etter

---

⁷ Jf. også Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 205 flg.

⁸ Bratholm 1987 side 140.

nødvergebestemmelsen dersom han utøver vold mot B som har slått ham, hvis B på sin side ikke lenger slår A. Dette kan forankres i et synspunkt om at det må foreligge et ”angrep”, men bringer oss også videre til neste vilkår; forsvarshandlingen må være avvergende. En handling som foretas uten at det foreligger noe ”angrep”, kan vanskelig sies å være avvergende.

Angrepet må dessuten være ”rettsstridig” for at nødverge skal komme på tale. Dette uttrykket har ingen autoritativ definisjon. Sentralt er om angrepet må anses som uønsket av rettsordenen.

Hvis den angrepet går ut over har samtykket, er angrepet ikke rettsstridig – til tross for at det objektivt sett rammes av en straffebestemmelse.⁹

En straffbar eller erstatningsbetingende¹⁰ handling vil således alltid være ”rettsstridig” i forhold til nødvergeinstituttet – men dette er intet nødvendig vilkår. Når det sies at en straffbar handling også er rettsstridig, er det viktig å understreke at handlingens straffbarhet bedømmes objektivt i forhold til nødvergespørsmålet. Det er ikke vesentlig om den konkrete gjerningsmann ikke kan straffes, eksempelvis fordi vedkommende er under den kriminelle lavalder eller var utilregnelig i gjerningsøyeblikket. Nødverge kan også utøves mot en person som ikke kan straffes fordi han ikke har utvist den nødvendige skyld.¹¹

Hva som er ”rettsstridig”, må avgjøres på grunnlag av hvilke rettsgoder som til enhver tid er vernet av rettsordenen, jf. punkt 2.5. Andenæs sier at det avhenger av ”den private og offentlige retts regler” hva som er ”rettsstridig”.¹² Dette må sies å være en kortfattet og korrekt definisjon. At det kan være noe problematisk å avgjøre hva som nærmere bestemt

---

⁹ Dette forutsetter naturligvis at det ved samtykke er adgang til å gi avkall på den beskyttelse straffebudet skal gi. Dette beror på en tolkning av det aktuelle straffebud. Se Bratholm 1987 side 176 flg.

¹⁰ Det kan være nærliggende å tenke at erstatningsansvar ilagt på objektivt grunnlag ikke er rettsstridig, fordi det ikke nødvendigvis er utvist skyld. Rent objektivt må man imidlertid si at den erstatningsbetingende handlingen fører med seg en negativ rettsvirkning for den som har utført den, og da er det nok mest korrekt å anse den for å være rettsstridig.

¹¹ Det vanligste her er at personen var i faktisk villfarelse (strl § 42) og derfor ikke oppfyller straffelovens forsettskrav i § 40.

¹² Andenæs 2004 side 163.

følger av den private og offentlige retts regler, er i denne sammenheng en annen sak. Dette vil i prinsippet alltid bero på en tolkning av de aktuelle rettsregler.

Rettsstridsvurderingen påvirkes heller ikke av at angrepet i tilfelle er fremprovosert.¹³

2.3 Vilkår 2 - avvergelsesvilkåret

Vilkåret om at forsvarshandlingen må foretas ”til Afvergelse af” eller i ”Forsvar mod” det rettsstridige angrepet, fremstår som naturlig. Det er ingen grunn til å la en handling bli anerkjent som rettmessig etter strl § 48, dersom den ville blitt utført uavhengig av det rettsstridige angrep - men hvis A forsvarer seg mot et angrep fra B ved å slå ned B, er dette naturligvis akseptabelt, uavhengig av om A eventuelt hadde planer om å slå ned B uansett. Vilkåret om avvergelse har for øvrig skapt grobunn for en viss diskusjon: Det har vært antatt at det er tilstrekkelig for å anerkjenne nødvergerett at forsvarshandlingen objektivt sett er egnet til å avverge det foreliggende angrepet, uavhengig av om det er forsvarerens hensikt å avverge angrepet eller ikke.¹⁴ Lovens ordlyd alene er ikke til hinder for et slikt synspunkt. Vurderingen etter straffeloven er med andre ord objektiv på dette punkt. Gode grunner kan tale for at man skulle ha anlagt en mer skjerpet fortolkning av ordlyden. Her kan det anføres at nødvergeretten gjennomgående vil være mindre berettiget enn i de tilfelle der avvergelse av et angrep er motivet bak forsvarshandlingen. Når det likevel anerkjennes en nødvergerett, betyr dette at forsvareren kan ”utnytte” nødvergeinstituttet til straffritt å utføre ønskede voldshandlinger. Den nye straffeloven av 2005 endrer da også dette. Etter ordlyden i § 18 første ledd bokstav a kreves det at nødvergehandlingen må foretas ”for å avverge” et ulovlig angrep. Justisdepartementet mener denne endringen har gode grunner for seg.¹⁵

---

¹³ Se Andenæs 2004 side 164.

¹⁴ Se NOU 1992:23 side 93 og Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 420. Se også Bratholm 1987 side 143 samt Andenæs 2004 side

¹⁵ Jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 420. Som det også påpekes der, vil nødvergehandlinger foretatt helt eller delvis med andre motiver enn avvergelse ofte ikke oppfylle de øvrige vilkår for nødvergerett. Problemets praktiske betydning er derfor mindre enn det man kan få inntrykk av ved første øyekast. Den praktiske

En logisk konsekvens av dette vilkåret er dessuten at adgangen til rettmessig nødvergeutøvelse opphører i det øyeblikk den aktuelle faren er over. Da vil ikke nødvergehandlingen lenger være avvergende.

2.4 Vilkår 3 - nødvendighetsvilkåret

Det tredje vilkår innebærer at forsvarshandlingen ikke kan gå lenger enn nødvendig. Dette er kommet til uttrykk i lovteksten ved at forsvarshandlingen ikke kan overskride ”hva der fremstillede seg som fornødent hertil”, jf. § 48 annet ledd. Av ordlyden fremgår det at forsvareren har en viss ”skjønnsmargin” å gå på, jf. uttrykket ”fremstillede seg som”. Selve begrunnelsen for en nødvergerett – anerkjennelsen av en viss rett for en angrepet til å ivareta sine interesser i tilfelle der etablerte ordensmakter ikke er i stand til dette – gir ikke grunnlag for å godta en nødvergerett utover dette. Det er ikke nødvendig å skyte angriperen i hodet dersom et skudd i benet vil gjøre det umulig for ham å fortsette angrepet.

2.5 Vilkår 4 - forsvarshandlingen kan ikke være ”ubetinget utilbørlig”

I dette ligger at det må foretas en vurdering der angrepshandlingen settes opp mot forsvarshandlingen. Resultatet av denne vurderingen må være at det foreligger en viss forholdsmessighet mellom de to handlinger. Mer presist kan det sies at nødvergeretten varierer med hvilke interesser (rettsgoder) som er truet: Der den angrepne står i klar fare for å miste livet som følge av angrepet, kan et ellers forsettlig drap anerkjennes som nødvergehandling. Dette vil aldri være tilfelle der den angrepne i høyden vil lide et mindre, økonomisk tap som følge av et simpelt tyveri eller underslag.

Isolert sett er vilkårene 1 til 3 ikke til hinder for at forsvareren skyter til døde en person som eksempelvis har stjålet en gjenstand av svært begrenset økonomisk verdi, så lenge

---

betydningen av tolkningsresultatet svekkes også ved at det gjerne vil være vanskelig å bevise hva slags hensikt nødvergeutøveren hadde.

dette er eneste måte å stanse vedkommende på. Nødvergerett vil i slike tilfelle likevel ikke foreligge, idet forsvarshandlingen uansett ikke kan være ubetinget utilbørlig. Det er åpenbart at nødvergeretten må begrenses ved hjelp av et slikt vilkår.

Annet ledd gir selv anvisning på momenter som er sentrale i denne vurderingen: Angrepets farlighet, angriperens skyld og det truede retts gode.

Som Andenæs sier,¹⁶ skal det her foretas mer enn en objektiv vurdering. Det er en "etisk dom" over nødvergehandlingen som skal treffes.

Hvis ikke disse fire vilkårene er oppfylt, er ikke full straff det eneste alternativet. To bestemmelser kan likevel føre til at handlingen blir straffri eller møtes med redusert straff. For det første: Etter bestemmelsen i § 48 fjerde ledd kan handlingen bli straffri – men ikke rettmessig – dersom overskridelsen (av nødvergebegrensene) skyldes en "Sindsbevægelse" eller en "Bestyrtelse" som er forårsaket av angrepet. Bestemmelsen må sies å være en erkjennelse av at det kan være en ærlig sak å bli skremt når man blir angrepet, og derfor har det blitt ansett som rimelig at man innrømmes straffrihet når slikt skjer. De forsvarshandlinger man kan komme til å foreta seg i slike situasjoner, kan vanskelig sies å være straffverdige.

For det andre: Strl § 56 litra a gir hjemmel for å ilegge straff som er lavere enn minste strafferamme for vedkommende lovbrudd, dersom lovbruddet er foretatt for å forsvare noens interesser uten at vilkårene for nødverge i § 48 annet ledd eller straffrihet i § 48 fjerde ledd foreligger.

2.6 Nærmere om de beskyttede retts goder

Nødverge kan tenkes lovlig utøvet mot ethvert angrep som truer en rettsbeskyttet interesse, selv om angrep som truer liv og helse er mest nærliggende. I tillegg til liv og helse kan man verge seg mot angrep på økonomiske interesser og offentlige interesser. Også den enkeltes ære er beskyttet.

---

¹⁶ Andenæs 2004 side 166.

Det er ikke nødvendig at rettsgodene er beskyttet ved lover eller andre skriftlige rettskilder. De kan like gjerne være beskyttet gjennom sedvanerett eller andre ikke-skriftlige rettskilder.

2.7 Hvem kan utøve nødverge

Det vanligste er at personer utøver nødverge for å verne om sine egne interesser.

Privatpersoner kan også utøve nødverge på vegne av andre privatpersoners interesse: A legger i bakken C som har stjålet håndvesken til B.

Videre kan nødverge tenkes utøvet på vegne av hensynet til rikets sikkerhet, eksempelvis der en spion blir hindret i å lekke statshemmeligheter til fremmede makter.¹⁷ Mer praktisk er antagelig nødverge utøvet på vegne av det offentlige og det offentliges interesser; Andenæs nevner hindring av promillekjøring som eksempel.¹⁸ Her vil angrepet rette seg mot ”riket” eller ”det offentlige”, og da må man teknisk sett alltid se det slik at nødvergeutøveren forsvarer noen andres interesser.

2.8 Nødvergeutøveren er i villfarelse

2.8.1 Faktisk villfarelse

Den generelle villfarelsesproblematikken i strafferetten har en side også mot nødvergeinstituttet. Det kan nemlig meget vel tenkes at en person mener seg utsatt for et rettsstridig angrep selv om han ikke er det. Spørsmålet blir da hvordan han skal bedømmes

---

¹⁷ Eksempelet er hentet fra Andenæs 2004 side 161.

¹⁸ Andenæs 2004 side 161. Eskeland (Eskeland 2000 side 233) vil ikke bygge straffrihet for ”avvergeren” på nødvergeinstituttet i disse tilfelle, men heller basere seg på nødrettsbetraktninger. Dette er lite treffende all den stund det karakteristiske for nødverge er at ”rett står mot urett”, mens nødrett forutsetter en situasjon der ”rett står mot rett”. Promillekjøring er straffbart og en klar ”urett” i relasjon til nødvergespørsmålene. Dette må danne grunnlag for å si at tilfellet i hvert fall ikke er et eksempel på nødrett i sin rene form.

når han forsvaret seg ved en nødvergehandling. Dette vil være en faktisk villfarelse, som bedømmes etter strl § 42. I tråd med det generelle dekningsprinsippet i strafferetten, skal ”den angrepne” i disse tilfelle bedømmes ut fra sin oppfatning av den faktiske situasjon. Siden en handlings såkalte straffverdighet måles ut fra hva en gjerningspersons skyld omfatter av relevante faktiske omstendigheter, er dette en fornuftig regel. Det som i disse tilfelle må vurderes, er altså om situasjonen ville oppfylt de alminnelige vilkårene for nødvergeutøvelse, dersom den virkelig hadde vært slik nødvergeutøveren trodde.

Sett at person A oppholder seg på et serveringssted samtidig som hans gamle fiende B også er tilstede i samme lokale. Etter en stund kommer B gående mot A med en stol hevet over hodet, og A blir sikker på at B skal slå ham ned med stolen. I virkeligheten skal B kun hente stolen for å sitte på den. Her vil en eventuell nødvergehandling foretatt av A være rettmessig etter strl § 48, selv om det objektivt sett ikke var grunnlag for å utføre den. Dette gjelder likevel ikke hvis As faktiske villfarelse skyldtes selvforskyldt rus som følge av inntak av rusmidler. I slike tilfelle blir han å betrakte som om han var edru, jf. strl § 42 tredje ledd. Dersom han ville misforstått situasjonen også i edru tilstand, reguleres altså situasjonen av første ledd.

Strl § 42 annet ledd presiserer dessuten at man kan felles etter straffebud som omfatter uaktsom overtredelse, dersom selve villfarelsen var uaktsom (A burde oppfattet den faktiske situasjon bedre).

2.8.2 Rettsvillfarelse

Rettsvillfarelse foreligger når en person er klar over hva han foretar seg, men tar feil når det gjelder lovens regler (eller rettsregler generelt) om hva som er lovlig. Slike situasjoner reguleres av strl § 57, som er tolket relativt strengt av domstolene. Kun den såkalt unnskyldelige rettsvillfarelse godtas som straffriende etter bestemmelsen, og det er ingen grunn til å endre fortolkningen når det er spørsmål om lovlig nødvergeutøvelse. Etter fast og langvarig praktisering av bestemmelsen skal det forholdsvis mye til før man blir hørt med at rettsvillfarelsen var unnskyldelig. Man risikerer dermed å straffe personer som trodde de utførte en lovlig handling, og som kanskje ikke hadde utført handlingen hvis de var oppmerksomme på at handlingen var straffbar. I denne sammenheng har med andre ord hensynet til straffens preventive virkninger blitt tillagt vesentlig vekt.

3 Hensyn for og mot nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse

3.1 Hensyn for en nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse

3.1.1 Legalitetsprinsippet

I sin tradisjonelle utforming sier legalitetsprinsippet at individuelle inngrep i borgeres rettssfære krever hjemmel i formell lov.¹⁹ Senere har Eivind Smith definert lovskravet på en negativ måte, ved å si at hjemmel i lov er påkrevet når alternative kompetansegrunnlag mangler eller er utilstrekkelige.²⁰ Legalitetsprinsippet er ikke grunnlovsfestet i generell form i norsk rett, men det er uomtvistet at dets kjerne er konstitusjonell sedvanerett med grunnlovs rang.

Kravet om lovhjemmel har to adressater: Det forteller myndighetsorganene hva de har kompetanse til å foreta seg, og det forteller dermed samtidig privatpersoner hva slags myndighetsutøvelse som er hjemlet i lovgivningen. Disse må i utgangspunktet finne seg i ethvert inngrep fra myndighetshold, så lenge lovhjemmelen strekker til som kompetansegrunnlag.

Dette klare utgangspunkt ville imidlertid hatt liten realitet som beskyttelse for privatpersoner dersom disse ikke kunne utøve nødverge mot myndighetsutøvelse som overskrider den aktuelle lovhjemmel, eller som ikke har lovhjemmel overhodet.

Det må understrekes at det ikke er slik at nødverge automatisk er berettiget i ethvert tilfelle der legalitetsprinsippet er krenket. Man må for det første holde fast ved at adgangen til nødverge prinsipielt alltid vil bero på om vilkårene i § 48 er oppfylt. Dessuten har ofte den

---

¹⁹ Andenæs 1998 side 176.

²⁰ Smith/Eckhoff side 312. Skillet mellom den tradisjonelle og den nyere definisjonen av legalitetsprinsippet får ingen store praktiske konsekvenser for oppgavens tema. Politiets og andre myndighetsorganers myndighetsutøvelse kan formodentlig sjelden baseres på de alternative kompetansegrunnlagene den nyere definisjonen opererer med (organisasjons- og instruksjonsmyndighet, grunnlovens spesielle kompetanseregler, eierrådighet og avtalekompetanse og sedvanerettslig kompetanse). Utfallet må derfor uavhengig av betraktningmåte bli at lovhjemmel er nødvendig for å utøve politimyndighet. Dette må ses som en illustrasjon av at forskjellen mellom de to betraktningmåter nok har mye større betydning terminologisk enn reelt.

aktuelle hjemmelsloven en klagemulighet tilstede for den som mener at ens interesser er krenket. I slike tilfelle kan det med styrke hevdes at denne klagemulighet i utgangspunktet må være tilstrekkelig beskyttelse, med andre ord at nødvergerett er utelukket. Dette kan imidlertid ikke gjelde ubetinget: Visse inngrep er så integritetskrenkende eller på andre måter inngripende at en umiddelbar nødvergerett er den mest nærliggende og hensiktsmessige form for beskyttelse å innrømme den krenkede. En politimann utsetter en person for ulovlig vold.

Noe annet enn å anerkjenne en nødvergerett her ville virke urimelig og bidratt til å undergrave legalitetsprinsippets praktiske betydning. Var nødverge mot myndighetsutøvelse utelukket, ville prinsippet i ytterste konsekvens fått karakter av en slags ordensforskrift rettet mot myndighetsorganer – uten at privatpersoner på sin side kunne ha påberopt seg eventuelle krenkelser. Samlet sett blir legalitetsprinsippets eksistens et godt argument for å tillate nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse.

3.1.2 Prevensjonssynspunkter

Offentlige myndigheter – fortrinnsvis politiet – har hjemmel til å anvende makt i en rekke situasjoner. Man kan tenke seg et forholdsvis bredt spekter av ulike inngrep mot privatpersoner: Alt fra de lite inngripende, rutinemessige kontroller til den nærgående, fysiske ransakelse.²¹ Der slike hjemler foreligger, kan man hevde at avveiningen av samfunnets interesser (oppklare forbrytelser m.v.) og interessene til den enkelte allerede er foretatt av lovgiver, slik at muligheten til å utøve nødverge må anses utelukket.²² Men dette argumentet slår ikke til i de tilfelle der inngrepene går utover hjemmelen, eller mangler hjemmel. Hvis politiet har visshet om at det kan bli møtt med nødverge i tilfelle der det foreligger kompetanseoverskridelse, vil dette sannsynligvis føre til at politiet får et mer kritisk forhold til sine ulike hjemler for myndighetsutøvelse. Eksistensen av en nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse kan således bidra til at politiet i større grad

---

²¹ Ransaking av person etter straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25 (strpl) § 195 er et eksempel på et av de mer integritetskrenkende inngrep politiet har til disposisjon.

²² Se i samme retning Eskeland 2000 side 240.

reflekterer over hvor langt dets myndighet rekker, slik at faren for uhjemlede inngrep reduseres tilsvarende. Nødvergeretten vil også bidra til å redusere faren for at det utvikles lokale eller regionale rutiner for maktanvendelse som mangler hjemmel eller er basert på en sviktende hjemmel. Den kan også motvirke de rent forsettlige kompetanseoverskridelser; tilfelle der politi eller andre bevisst begår ulovlige tjenestehandlinger: En politimann slår en mistenkt for å få vedkommende til å tilstå, eller en barnevernsansatt fratar foreldre sitt barn vel vitende om at de materielle vilkår for dette ikke er oppfylt.

Politiet og andre offentlige tjenestemenn har for øvrig også andre grunner til å respektere grensene til hjemler for maktanvendelse. Et eksempel her er straffetrusselen mot den som viser grov uforstand i tjenesten.²³

3.1.3 Behovet for en forsvarsrett

Når en person blir angrepet, vil han instinktivt føle for å forsvare seg, uavhengig av hvor angrepet kommer fra. Selve eksistensen av nødverge generelt er en erkjennelse av dette.²⁴ Det kan med styrke hevdes at behovet for å forsvare seg ikke svekkes fordi det er offentlige myndigheter som står for angrepet. Snarere kan det kanskje tenkes at denne omstendighet øker behovet for en nødvergerett. I de tilfelle der politiet selv står for det ”rettsstridige angrep”, er nødverge utøvet på vegne av seg selv eller andre det eneste alternativ hvis forsvar skal kunne utøves overhodet. Også Augdahl er inne på det alvorlige i denne situasjonen når han sier at angrepet på en måte blir dobbelt graverende, fordi politiet i denne situasjonen krenker den kompetansen det er tildelt av det offentlige i tillegg til å krenke den angrepnes interesser.²⁵ Dette kommer på spissen i de tilfelle der den angrepne ikke har tid eller mulighet til å foreta seg noe annet enn enten å forsvare seg eller å underkaste seg; altså de tilfelle der eventuelle klage- eller anmeldelsesmuligheter ikke vil by på tilstrekkelig ivaretagelse av den angrepnes interesser. Man har tatt konsekvensen av dette ved å godta en viss nødvergerett overfor offentlige myndigheter.

---

²³ Strl § 325.

²⁴ Se punkt 2.1.

²⁵ Augdahl 1920 side 48. Resonnementet kan bære preg av å være en noe kunstig akademisk konstruksjon, men gir like fullt uttrykk for en tenkemåte det utvilsomt er verd å ta i betraktning i denne sammenhengen.

3.2 Hensyn mot en nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse

3.2.1 Myndighetenes behov for å kunne utøve sin myndighet uhindret

I et moderne, demokratisk samfunn som Norge er det viktig at staten og dens organer nyter borgernes respekt. Myndighetene må kunne regne med å få gjennomført sine beslutninger – i denne sammenheng også de rettsstridige. Å godta nødvergerett mot handlinger som foretas av staten og dens organer, vil i ytterste konsekvens kunne bryte ned denne nødvendige respekten fullstendig. Man vil da kunne få tilstander der det oppfattes som mer eller mindre ”legitimt” å ikke følge politiets og andre myndighetsorganers pålegg dersom det ikke oppfattes som ønskelig for den enkelte. Til dette kommer, som Augdahl påpeker,²⁶ at mennesker har en tilbøyelighet til å anse uønskede inngrep rettet mot dem selv som overgrep, selv om det etter en objektiv og nøktern vurdering ikke er grunnlag for å bruke den karakteristikken.

For å sikre at myndighetene og deres handlinger respekteres, er det derfor nødvendig at nødvergeadgangen overfor dem begrenses så mye som mulig.

3.2.2 Myndighetsorganers handleplikt

Man sier ofte at offentlige organer har myndighet til å gripe inn overfor enkeltpersoner; dette forstås gjerne slik at de offentlige organer har mulighet til å gripe inn dersom de ønsker dette. I enkelte tilfelle har myndighetene imidlertid plikt til å gripe inn. Politiet har eksempelvis som hovedregel plikt til å gripe inn overfor straffbare forhold de får kunnskap om.²⁷ Handleplikten medfører at beslutningen om å foreta et inngrep gjerne må tas med kort eller ingen betenkningstid. I tillegg kan det gjerne være snakk om anspente situasjoner der menneskeliv eller andre vesentlige verdier står på spill. Konsekvensen av disse kjensgjerninger vil øke risikoen for at et objektivt feilgrep finner sted. Den politiet antok

---

²⁶ Augdahl 1920 side 39.

²⁷ Politiloven av 4. august 1995 nr. 53 § 2 nr. 3. Opportunitetsprinsippet modifierer dette utgangspunktet, se nærmere Hov I 1999 side 89 flg.

bar våpen, var ubevæpnet. Den man trodde var en innbruddstyv, hadde lovlig ærend i lokalene.

I disse tilfellene kan det anføres at siden de offentlige myndigheter – politiet og andre – har en handleplikt, må de ha et tilsvarende vern mot å møte lovlig motstand hvis de skulle komme til å overskride handleplikten i god tro. Den mest nærliggende måte å oppnå dette på, vil være å innsnevre adgangen til nødverge. Dersom nødvergeadgangen ikke innsnevres, vil realiteten bli at man pålegges en handleplikt, uten at man innrømmes et større spillerom for vurderinger.

3.2.3 Voldseskalering i samfunnet

Det er et mål at forekomsten av vold i samfunnet begrenses mest mulig. Dersom en politimann eller andre offentlige myndigheter møter motstand i form av nødverge når myndighetshandlingen skal utføres, er det en nærliggende fare for at disse på sin side intensiverer sin maktanvendelse. En slik økning av voldsmengden i samfunnet er lite ønskelig. Argumentet får særlig tyngde i de tilfelle der tjenestemannen handler i god tro og derfor oppfatter det som at han handler i samfunnets interesse ved å utføre sin handleplikt. Det kan også tenkes at politimenn som møtes med økt voldsbruk mister besinnelsen i den forstand at de ender opp med å bruke mer vold enn nødvendig. Det er på denne bakgrunn berettiget å fastslå at en utstrakt nødvergerett mot offentlige myndigheter bidrar til å øke faren for voldsanvendelse i samfunnet. Argumentet taler derfor mot en rett til nødverge i disse tilfellene.

3.3 Sammenfatning

Det foreligger tungtveiende hensyn både for og mot å anerkjenne en nødvergerett mot offentlige myndigheter. Disse hensynene er uforenlige, og fører til at man må foreta en avveining. Konkret har denne avveiningen i norsk rett ført til at bestemmelsen i strl § 48 er blitt tolket innskrenkende i borgerens disfavør. Det er imidlertid uomtvistet at man har en viss adgang til å utøve nødverge mot offentlige myndighetshandlinger; dette er fastslått selv i de mest restriktive av Høyesteretts avgjørelser. Den nærmere utformingen av nødvergeadgangen vil bero på hvilken vekt man vil gi de ulike hensyn. Enkelte vil kanskje

se det slik at nødverge mot offentlige myndigheter i utgangspunktet må være mer eller mindre forbudt, og kun godta nødverge i de tilfelle der hensynene for gjør seg gjeldende i særlig grad. Alternativt kan man innta den holdning at man baserer seg på at det eksisterer en nødvergerett, og kun avskjære den i den utstrekning hensynene mot nødvergeretten tilsier. De to synsmåter må ikke nødvendigvis føre til avvikende oppfatninger om nødvergeretten i disse tilfelle, men det kan vel tenkes at den synsmåte man velger får betydning i grensetilfelle. Under enhver omstendighet synes det klart at det viktigste argumentet for en nødvergerett er legalitetsprinsippet og de rettssikkerhetshensyn som ligger i dette, og at det viktigste motargumentet er hensynet til at det offentlige kan utføre sine myndighetshandlinger mest mulig uhindret. Utfordringen ved utformingen av en lære om adgangen til nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse vil alltid være å finne en fornuftig balanse mellom disse ulike hensyn.

4 Vilkår 1 - rettsstridig angrep

4.1 Innledning

De fire alminnelige vilkårene for nødvergerett – som fremstilt kortfattet i kapittel 2 – kommer som utgangspunkt til anvendelse også når det er tale om å forsvare seg mot offentlig myndighetsutøvelse. I kapittel 4 er det vilkår 1 om rettsstridig angrep som omtales.

4.2 Krav til angrepet

Selve begrepet ”offentlig myndighetsutøvelse” omfatter rent språklig alle handlinger som offentlige organer foretar seg. Grunnvilkår 1 for lovlig nødvergeutøvelse er imidlertid at det foreligger et ”rettsstridig angrep”, jf. punkt 2.2. Rent språklig er det naturlig å forstå dette slik at det må kreves en form for aktiv handling. Dette er sannsynligvis også det vanligste. Mange av politiets gjøremål vil på denne måte representere nettopp aktive handlinger (aktive interessekrenkelser) – eksempelvis pågripelser og ransaker. Som nevnt ovenfor under punkt 2.2 må imidlertid ikke angrepvilkåret tolkes for strengt. Også unnlatelser vil berettige til nødverge dersom de eksempelvis utgjør en fare for noens liv og helse (eller interesser for øvrig). Dette må gjelde selv om de rene unnlatelser ikke faller inn under alminnelig språklig forståelse av ordet ”angrep”. I den utstrekning unnlatelser likevel omfattes, gir dette med andre ord uttrykk for en utvidende fortolkning av bestemmelsen på dette punkt. Grunnen til dette er at en unnlatelse etter omstendighetene kan være like alvorlig for den hvis interesser er truet som en aktiv handling, og at et skarpt skille mellom de aktive handlinger og unnlatelser ville skape en rettsstilstand der de to grupper tilfelle ville blitt systematisk forskjellsbehandlet til tross for at det ikke foreligger noen tungtveiende hensyn for det. En forutsetning for at nødverge kan utøves mot

unnlatelser, må imidlertid formodentlig være at den unnlattende har klar oppfordring til å foreta seg noe for å forsøke å redde de truede interesser. I enkelte tilfelle kan imidlertid ren passivitet være den mest effektive nødvergehandlingen. Sett at politiet eksempelvis ber en person fjerne seg fra et bestemt sted, jf. strl § 329. Dersom politiet ikke hadde rett til å be personen fjerne seg (han gjorde for eksempel ikke noe ulovlig), oppstår spørsmålet om nødverge. Det er ikke umiddelbart nærliggende å anse det muntlige pålegget om å fjerne seg for å være et ”angrep”. Her må man likevel kunne gjøre dette, ikke minst fordi politiet typisk oppholder seg på stedet til pålegget etterkommes, og står klare til å bruke makt dersom dette ikke skjer.

I de tilfelle der en myndighetshandling (myndighetsutøvelse) etter dette ikke kan betegnes som et ”angrep”, er nødvergeutøvelse utelukket. Dette er ikke ensbetydende med at adressaten for myndighetsutøvelsen står uten muligheter til å protestere. I tråd med forvaltningsrettslig terminologi vil slike myndighetshandlinger være enkeltvedtak i den utstrekning de er bestemmende for privatpersoners rettigheter eller plikter, jf. forvaltningsloven av 10. februar 1967 § 2. Dette innebærer at forvaltningslovens klageordning kommer til anvendelse. Og vedtak som er ulovlig eller tilstrekkelig tyngende, kan i alle tilfelle bli å betrakte som nulliteter. Slike ugyldige vedtak kan den som vedtaket retter seg mot uten videre se bort fra. Den som gjør dette, må imidlertid være klar over at han holdes ansvarlig dersom det skulle vise seg at vedtaket ikke var en nullitet. I tvilsomme tilfelle vil dette ofte kreve en viss juridisk innsikt, og det er uvesentlig om vedkommende var i god tro. Vurderingen er i så måte objektiv. Men hvis vedtaket først må anses som en nullitet, vil man heller ikke kunne straffes for å ha unnlatt å følge vedtaket. Dette følger i tilfelle av forvaltningsrettens regler, og ikke av nødvergeinstituttet i strafferetten. Grensetilfelle mellom nødvergeberettigende angrep og ugyldige myndighetshandlinger kan tenkes; ikke minst i de tilfelle der ugyldige myndighetshandlinger utføres av offentlige myndigheter som forøvrig i stor grad bedriver fysisk, utadrettet virksomhet. Et korrekt utgangspunkt her må være at selve vedtaket vurderes konkret. Som eksempel kan nevnes saken referert i Rt. 1978 side 1259, der politiet beslagla et førerkort. Førerkortinnehaveren kjørte likevel bil og ble tiltalt for kjøring uten førerkort.

Høyesterett kom til at førerkortbeslaget manglet hjemmel og således var ugyldig. Tiltalte kunne derfor ikke straffes for å ha kjørt uten førerkort. Resultatet ble straffrihet, men dette fulgte ikke av staffelovens nødvergebestemmelse. Denne ble ikke omtalt i avgjørelsen. Som Andenæs påpeker, ville det i dette tilfelle vært kunstig å se forvaltningsvedtaket (førerkortbeslaget) som et angrep etter § 48.²⁸

Det kan dessuten spørres om man ikke må stille videre krav til angrepet fra offentlig myndighet for å godta nødvergeutøvelse. Her er en kjennelse inntatt i Rt. 1979 side 760 av interesse. Saken gjaldt tvist om en veirett. En kvinne mente hun hadde enerett til den omtvistede veien. Kvinnen ønsket å hindre anleggsmaskiner i å bruke veien, og søkte å oppnå dette ved å fysisk sette seg i veien og således blokkere den. Da politiet senere kom til stedet for å fjerne kvinnen, gikk hun kraftig til angrep på dem, og ble tiltalt for overtredelse av strl § 127 (vold mot offentlig tjenestemann). Kvinnen påberopte seg at hun hadde handlet i nødverge. Herredsretten forkastet denne innsigelsen, og dømte kvinnen. En enstemmig Høyesterett forkastet kvinnens anke, og uttalte blant annet at ”det i teori og praksis [er] lagt til grunn at nødvergerett overfor offentlige tjenestehandlinger bare kan anerkjennes i sterkt begrenset utstrekning” (side 761). Videre uttales det at ”[e]n eventuell feiltakelse fra politiet i faktisk eller rettslig henseende ... ikke [kan] gi adgang til nødverge med mindre pågripelsen fremtrer som et klart overgrep”. Formuleringen ”klart overgrep” er et sterkt holdepunkt for at det kreves angrep av en viss styrke før det blir aktuelt å vurdere nødvergerett mot tjenestehandlingen.

Kjennelsen er en meget sentral innenfor sitt emne, og har vært retningsgivende i senere saker der spørsmålet om nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse har vært reist, se eksempelvis Rt. 1989 side 1265.

Før angrepsvilkåret omtales nærmere, skal det påpekes at også nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse kan foretas for å beskytte en hvilken som helst interesse, jf. punkt 2.6. Det er nærliggende å anta at nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse sjelden vil være aktuelt der andre interesser enn liv og helse er truet. Det finnes en dom i Rt. 1936 side 740 som godkjenner nødvergerett mot en ærekrenkende offentlig myndighetsutøvelse. I denne

---

²⁸ Andenæs 2004 side 169.

saken var enkelte personer mistenkt for å bedrive ulovlig salg av alkohol. Politimesteren beordret derfor at oppslag med forbud mot å betjene disse personene hvis de hadde med seg alkohol skulle henges opp på taxiholdplasser i distriktet. En person fjernet sitt navn fra disse plakatene, og ble tiltalt for overtredelse av strl § 345. Straffebudet forbyr ødeleggelse og sabotering av offentlige kunngjørelser. En enstemmig Høyesterett la avgjørende vekt på at politimesterens oppslag var ærekrenkende etter strl § 249 overfor tiltalte. Den adekvate reaksjonen fra tiltaltes side var da nettopp å sørge for å fjerne navnet sitt fra plakatene. Dommen godkjenner uttrykkelig dette som en godkjent nødvergehandling etter strl § 48.

Også ved angrep fra offentlige myndigheter kan man forsvare noen andres interesser, jf. punkt 2.7. Her kan Rt. 1982 side 379 tjene som eksempel. I denne saken var tre personer tiltalt for overtredelse av strl § 326, fordi de angivelig hadde hindret politiet i å utføre en lovlig tjenestehandling som rettet seg mot en fjerde person. En enstemmig Høyesterett stadfestet byrettens frifinnende dom. Frifinnelsen baserer seg på en analyse av hvorvidt vilkårene i § 326 er oppfylt, der retten kommer til at politiets tjenestehandling ikke kunne karakteriseres som ”lovlig”. Spørsmål om nødverge blir overhodet ikke nevnt, men det er nærliggende å anta at de tiltaltes handlinger i så tilfelle ville blitt godkjent som nødverge.

I tråd med fast tradisjon i den juridiske teori er det i det følgende hensiktsmessig å skille mellom handlinger (”angrep”) som bygger på henholdsvis domstolsavgjørelser eller andre judisielle avgjørelser og administrative handlinger (handling som besluttet av politi, barnevern eller andre grener av forvaltningen). Denne sontringen ble innført av Augdahl,²⁹ og senere har både Andenæs³⁰ og Bratholm³¹ sluttet seg til den. Det er med andre ord av vesentlig betydning hva slags grunnlag handlingen bygger på.

---

²⁹ Augdahl 1920 side 48.

³⁰ Andenæs 2004 side 168.

³¹ Bratholm 1987 side 151.

4.2.1 Handlinger som besluttet på judisielt grunnlag

Det helt klare utgangspunkt her er at det ikke foreligger nødvergerett mot de offentlige tjenestehandlinger som bygger på judisielle vedtak.³² På domstolenes område omfatter dette både dommer, kjennelser og beslutninger. Sterkt domstolslignende forvaltningsorganer (eksempelvis Trygderetten og Arbeidsretten) må i denne sammenheng sidestilles med de ordinære domstoler (tingretter, lagmannsretter og Høyesterett).

De ulike vedtak kan være mer eller mindre feilaktige, selv om de er besluttet på denne måten. Grunnen til at man ikke anerkjenner nødverge mot disse likevel, er at man i de aller fleste tilfelle har adgang til å anvende ordinære rettsmidler (anke og kjæremål) mot dem. Den som mener han har fått et feilaktig vedtak rettet mot seg, er henvist til å forfølge det ved hjelp av anke, kjæremål eller klagemulighet for øvrig. Det legges opp til at vedtakene står ved lag – de må følgelig respekteres – inntil de eventuelt er fraveket i en høyere instans. Dette gjelder selv om det er åpenbart at vedtaket lider av feil. Det kan ved første øyekast virke som regelen meget hard, og at det må åpnes for unntak. Man har imidlertid valgt å respektere den enerett domstoler har til å avsi endelige dommer og kjennelser.³³ En domstolsavgjørelse må respekteres inntil en overordnet domstol eventuelt har kommet til at den bygger på feil rettsanvendelse eller av andre grunner ikke kan opprettholdes.³⁴

Dette kan ikke gjelde helt ubetinget. Det må kreves at domstolen har kompetanse til å bedrive dømmende virksomhet; eksempelvis at domstolen er opprettet med hjemmel i et anerkjent rettssystem og ikke av en okkupasjonsmakt. Dessuten kan det ikke utelukkes at domstolsavgjørelser – som forvaltningsvedtak – kan lide av så alvorlige feil og mangler at de må betraktes som nulliteter. Hva slags feil som må til for å betrakte en domstolsavgjørelse som en nullitet, må normalt bero på et konkret skjønn. Eksempelvis kan det nevnes at avgjørelsen normalt må foreligge skriftlig, slik at avgjørelser som kun

---

³² Andenæs 2004 side 168, Bratholm 1987 side 151.

³³ Bratholm 1987 side 151.

³⁴ Ankeinstanser (eller eventuelt ankeinstanser) kan omgjøre påankede og påkjærte avgjørelser på forskjellige grunnlag. En mer detaljert redegjørelse for disse er ikke relevant for oppgavens tema, og det må være tilstrekkelig med en generell henvisning til de ulike fremstillingene av norsk sivil- og straffeprosess for detaljer her.

foreligger muntlig ikke trenger respekteres. Dette må i alle fall gjelde for dommers vedkommende. At avgjørelser foreligger skriftlig er viktig for etterrettelighet, notoritet og rettssikkerheten til de involverte parter generelt. Det er nok også sjelden avgjørelser ikke foreligger skriftlig, men det kan tenkes. Et eksempel her er rettens beslutning om avhenting av siktede, jf. straffeprosessloven § 88. Slike beslutninger treffes gjerne under tidspress, og gis gjerne muntlig

Hvis avgjørelsen er avsagt av en domstol eller forvaltningsinstans som mangler den nødvendige kompetansen, må man sannsynligvis anlegge et tilsvarende synspunkt. Som det vil ha fremgått, vil imidlertid langt fra enhver kompetansemangel gi grunnlag for nødverge. Det normale i slike tilfelle er at ankeinstansen opphever avgjørelsen, eventuelt at den treffer en ny avgjørelse selv hvis den har forutsetninger til det. Adgang til nødverge må forbeholdes de graverende tilfelle. Domstolen idømmer for eksempel en form for straff som ikke er nevnt i straffeloven § 15 – tvangsarbeid kan være et eksempel. Her må den dommen retter seg mot, kunne se bort fra den direkte ved å unnlate å møte til avtjening av straffen, og ikke være henvist til å anke.

Det må dessuten understrekes at det må skilles mellom selve den judisielle avgjørelsen og fullbyrdelsen av den.³⁵ Dersom det begås feil under fullbyrdelsen av en slik avgjørelse, er adgangen til nødverge tilstede. Dette er gjerne aktuelt når det enten utføres mer, mindre eller noe annet enn det avgjørelsen gir grunnlag for. Slike feil kan ikke møtes med rettsmidler etter prosessrettens organiserte system, og man må derfor anerkjenne en nødvergerett mot slike tilfelle. For nærmere detaljer om disse tilfelle vises til punkt 4.2.2 straks nedenfor om de administrative avgjørelser, som behandles på samme måte.

---

³⁵ Mange judisielle avgjørelser må fullbyrdes fysisk. Fullbyrdessøksmål etter tvistemålsloven av 13. august 1915 nr. 6 § 53 er et nærliggende eksempel å trekke frem her.

4.2.2 Handlinger som besluttet på administrativt grunnlag

Forvaltningen fatter fortløpende ulike beslutninger som retter seg mot enkeltpersoner og ulike juridiske personer. Overfor disse beslutningene er spørsmålet om nødverge langt mer aktuelt.

Som en konsekvens av den allsidige forvaltningsvirksomheten som finnes i Norge, er disse avgjørelsene av ulik karakter. Felles for dem alle er imidlertid gjerne at de er fattet på et spinklere grunnlag enn de judisielle avgjørelser. Som en konsekvens av dette er det grunn til å anta at risikoen for feilaktige vedtak blir høyere enn hva som er tilfelle for domstolsavgjørelser. Noen forvaltningsvedtak bygger nok på et relativt omfattende grunnlag, mens andre fattes mer eller mindre summarisk.

De kan dessuten ikke møtes med rettsmidler på samme måte. Begrunnelsen for å avskjære nødvergeadgangen gjør seg følgelig ikke gjeldende på samme måte. Det er grunn til å anta at risikoen for feilaktige avgjørelser er mer nærliggende her. Som en konsekvens må de som utgangspunkt kunne møtes med nødverge. Her kan det innvendes at man gjerne har en klageadgang overfor avgjørelser man er uenig i. Noen ganger må det imidlertid erkjennes at dette ikke er tilstrekkelig beskyttelse for den avgjørelsen retter seg mot. Argumentet får mer tyngde jo mer inngripende avgjørelsen er.

Her må man skille mellom ulike typer vedtak. På den ene side har man vedtak som bygger på et tilnærmet like grundig grunnlag som domstolsavgjørelser. Vedtak i en kommunes planutvalg (eksempelvis om riving av ulovlig bygg) vil som oftest være fattet av personer som har satt seg forholdsvis grundig inn i de foreliggende sakspapirer.

Dessuten går det nokså lang tid – kanskje flere måneder – mellom vedtaket blir fattet og fullbyrdet (utført). Dette taler for at den handlingen retter seg mot, må akseptere handlingen i første omgang, og så heller bruke den tiden han har til å møte handlingen ved å følge det formelle klagesystemet.

Som illustrasjon på en helt annen type administrativt besluttede myndighetshandlinger kan nevnes de mange forskjellige beslutninger politiet fatter daglig. Typiske eksempler er

visitasjon av person og/eller kjøretøy, bortvisning av personer og anholdelse av personer.³⁶

Disse fattes gjerne på grunnlag av den enkelte politimanns personlige erfaring i løpet av kort tid, samtidig som de vanligvis vil oppfattes som forholdsvis alvorlige av den det gjelder. Her er den reelle klageadgangen så godt som ikke eksisterende.

Politiet er videre ofte ansvarlig for å rent fysisk utføre (andre) forvaltningsorganers vedtak.³⁷

Også andre enn politiet må beskjefte seg med aktive (fysiske) myndighetsvedtak. Dette gjelder eksempelvis namsmyndighetene og tollvesenet. Det er ikke nødvendig her å gi noen uttømmende oversikt over de ulike forvaltningsorganer. Det sentrale i forhold til eventuell nødvergerett er at selve vedtaket ikke må anses som judisielt besluttet (som beskrevet ovenfor i punkt 4.2.1). Men for de helt bagatellmessige administrativt besluttede avgjørelser er spørsmål om nødverge neppe særlig aktuelt. Hvis A nekter å plukke opp noe søppel fra gaten på politibetjent Bs oppfordring, fordi det ikke (slik politibetjenten tror) er A som har forsøplet, er det ikke naturlig å se dette som en nødvergehandling. Det er ikke så nærliggende å karakterisere Bs oppfordring som et angrep.

4.3 Angrepet må være "rettsstridig"

Hvis det foreligger et angrep som beskrevet ovenfor i punkt 4.2, er neste vilkår at det er rettsstridig. Som allerede nevnt i punkt 4.1 utelukker dette nødverge mot alle myndighetshandlinger (og handlinger for øvrig) som er lovlige. Et grunnleggende vilkår for en myndighetshandlings lovlighet er at den er foretatt med tilstrekkelig klar hjemmel. Dette følger direkte av legalitetsprinsippet. At hjemmel er nødvendig, er en konsekvens av at en stor del av den offentlige myndighetsutøvelsen består av handlinger og vedtak som ellers går ut over den alminnelige handlefrihet, og som derfor i utgangspunktet er forbudt. Det er naturligvis ikke adgang til å utøve nødverge mot de hjemlede vedtak. Noe annet ville

---

³⁶ Se politiloven § 7 for en oversikt over hvilke beføyelser politiet som primærkompetent organ har til rådighet.

³⁷ Eksempler her kan være eskortering av utviste utlendinger til deres hjemland (ofte besluttet av Utlendingsdirektoratet) og omsorgsovertakelse eller tvangsadopsjon av barn etter barnevernets vedtak.

utgjort en alvorlig trussel mot myndighetsorganers styringsmuligheter og autoritet i det hele tatt – se også punkt 3.2.1. Med ”hjemlet vedtak” menes som utgangspunkt det innholdsmessig (materielt) korrekte vedtak som et kompetent myndighetsorgan har truffet i overensstemmelse med de foreskrevne krav til saksbehandling. Hjemmelskravet får således betydning for alle sider ved myndighetsutøvelsen. Om hjemmelen er tilstrekkelig i et konkret tilfelle, må avgjøres ved en tolkingsprosess. Generelt kan man her legge til grunn at kravene til hjemmelen skjerpes jo mer inngripende myndighetsutøvelsen er. Dette åpner for en nyansert vurdering i disse tilfelle.

Hva som nærmere bestemt ligger i rettsstridsvilkåret, er kort omtalt ovenfor under punkt 2.2. Upresist kan det sies at vedtaket (angrepet) må lide av en eller annen form for feil, og på denne bakgrunn kunne karakteriseres som ”ulovlig” (eventuelt ”ugyldig”). Dette er en terminologi som er mer innarbeidet og velkjent – ikke minst i den alminnelige forvaltningsrett. Noen avklarende funksjon kan uttrykket imidlertid neppe sies å ha. Hva må til for at den offentlige tjenestehandlingen kan sies å være ulovlig? Her skal de mest aktuelle typene feil omtales.

4.3.1 Det foreligger saksbehandlingsfeil

Dersom det administrative vedtak ikke lider av noen innholdsmessige (materielle) mangler, men er truffet i strid med en eller flere saksbehandlingsregler, oppstår spørsmålet om hvorvidt dette medfører at vedtaket må anses for å være rettsstridig.

Ved siden av kompetansemangler (disse omtales nedenfor i punkt 4.3.2) er saksbehandlingsfeil en form for formelle feil, i motsetning til materielle feil, som er den korrekte betegnelse når den korrekt fattede myndighetshandlingen har et ulovlig innhold. Det er grunnlag for å hevde at de formelle feil tradisjonelt har hatt mindre vidtrekkende rettsvirkninger for vedtakets gyldighet (ulovlighet) enn det materielle feil har hatt. Dette har eksempelvis vært et vanlig utgangspunkt i forvaltningsretten.³⁸

Man må imidlertid ikke legge for stor selvstendig vekt på selve det faktum at saksbehandlingsfeil representerer et brudd på formelle regler og ikke materielle regler.

---

³⁸ Se eksempelvis Eckhoff/Smith kapittel 29 for en analyse rundt disse spørsmålene.

Skillet mellom de formelle og materielle regler og rettsvirkningene av brudd på disse er nemlig ikke i seg selv egnet til å få betydning for ugyldighetsspørsmålet direkte. For det første vil dette vanskeligjøres av at skillet mellom de ulike regeltypene ikke kan trekkes skarpt. Det er flytende grenser her. Til hver av disse regelgrupper kan det dessuten henføres regler av høyst varierende art og viktighet. Derfor må det prinsipielt riktige være å bedømme hver enkelt regel for seg, og avgjøre hvor stor betydning et eventuelt brudd på regelen skal medføre. For eksempel kan man legge vekt på at en polititjenestemann aldri vil ha plikt til å utføre en handling med feil saksbehandling (jf. punkt 3.2.2), og den vil heller ikke fullt ut oppfylle hjemmelskravet (jf. punkt 3.1.1). Disse hensynene taler for en nødvergerett.

I denne forbindelse nødvergevurderingen må man gjøre seg opp en mening om hvor sentral regelen er, og følgelig hvordan et brudd på denne skal håndteres. Å legge for stor vekt på regelens kategorisering her vil kunne være uforsvarlig og unødvendig formalistisk. Sett i lys av de vektige argumenter som taler mot en for utstrakt nødvergeadgang mot offentlig myndighetsutøvelse, vil det være nærliggende å kreve et mer kvalifisert regelbrudd før nødverge godtas. Det kan også fremheves at saksbehandlingsfeil sjelden vil være synlig (synbart) for den handlingen retter seg mot – i motsetning til materielle overskridelser. Ikke minst for politivirksomhetens vedkommende kan man også vektlegge de utfordringer blant annet tidspress og farlige situasjoner representerer for en til enhver tid korrekt utførelse av myndighetsutøvelsen. Åpenbare brudd på grunnleggende saksbehandlingsregler som skal ivareta rettssikkerheten for den involverte er det på den annen side sjelden noen god grunn til å godta.

4.3.2 Det foreligger kompetansemangler

4.3.2.1 Innledning

Situasjonen her er at vedtaket ("angrepet") er besluttet – eller iverksatt – av en offentlig myndighet som mangler nødvendig kompetanse til dette. Feilen knytter seg altså til den

som gjennomfører myndighetshandlingen, snarere enn til denne som sådan – innholdsmessig er selve myndighetshandlingen lovlig.³⁹

Hva den enkelte offentlige myndighet (eller tjenestemann) har myndighet til å beslutte eller gjennomføre, må bero på en tolkning av den aktuelle kompetansehjemmel.

Et argument for å tillate en nødvergerett i disse tilfelle vil være at man må respektere de ulike kompetansehjemlene som foreligger. Mange av de mest sentrale offentlige myndighetsorganene er basert på et hierarkisk prinsipp, som blant annet innebærer at kompetansen utvides jo høyere opp i hierarkiet man befinner seg.⁴⁰ Dette er for så vidt en naturlig konsekvens av at det er ønskelig at de mest inngripende vedtak og handlinger blir besluttet og gjennomført av offentlige tjenestemenn med best mulige forutsetninger for dette. På denne bakgrunn kan det, som antydnet, hevdes at befolkningen i disse tilfelle utsettes for en myndighetshandling som ikke er klarert av den kompetente myndighet, og at man som en konsekvens av dette må godta at handlingen imøtekommes med en nødvergehandling. På den annen side kan det anføres at handlingen isolert sett er lovlig innholdsmessig (materielt). Dette vil nok kunne svekke berettigelsen av en nødvergeadgang. Også her må sannsynligvis en konkret vurdering av mangelens alvorlighet være utslagsgivende.

Spørsmålet er ikke minst aktuelt for politiets vedkommende. Det kan derfor være grunn til en fyldigere omtale av kompetansemangler i forbindelse med politiets virksomhet.

Et grunnleggende vilkår for at en person skal kunne opptre som politi, er at vedkommende har såkalt ”politimyndighet”. Dette fremgår av politiloven § 4, jf. § 20. Hva som nærmere bestemt menes med ”politimyndighet”, er imidlertid ikke nærmere (legal)definert i politiloven av 1995, og har heller aldri vært det. Det har i denne forbindelse vært fremhevet at en eventuell legaldefinisjon ikke ville ha noen selvstendig eller praktisk verdi.⁴¹ I tillegg ville en slik definisjon være vanskelig å utarbeide. Politimyndighet kan nemlig defineres som summen av alle de beføyelsene som politiet til enhver tid er tillagt gjennom lov eller

---

³⁹ I forvaltningsrettslig terminologi omtales derfor dette gjerne som personell kompetanse.

⁴⁰ Dette er vanlig i blant annet politiet, og for så vidt i forvaltningen generelt.

⁴¹ Politilovutkastet side 11-12.

sedvane. Dette er den såkalte generelle politikompetanse.⁴² Innholdet i dette begrepet vil derfor kunne variere over tid i takt med lovendringer (og eventuelt endringer i sedvaner). Når nødvergeadgangen overfor politiet i de tilfelle det overskrider sin kompetanse skal omtales, er det nødvendig å skille mellom generell og spesiell politikompetanse.

4.3.2.2 Overskridelse av den generelle politikompetanse

Alle politiets makthjemler utgjør som nevnt samlet sett politiets generelle kompetanse. Politiet har en vidstrakt kompetanse til å utøve makt, og begrepet favner således vidt. Dette får som konsekvens at overskridelser av den generelle politikompetansen sannsynligvis forekommer sjelden. Et (forhåpentligvis) upraktisk eksempel kunne være bruk av vold eller tortur under avhør. Problemstillingen i dette avsnittet er i så måte lite praktisk i det daglige liv. Det kan imidlertid ikke utelukkes at overskridelser av den generelle politikompetansen forekommer fra tid til annen.

Når politiet overskrider sin generelle kompetanse, foretar det en handling det ikke har hjemmel til i noe tilfelle – uavhengig av rang.⁴³ En slik handling vil således måtte karakteriseres som rettsstridig. Dersom handlingen i tillegg må anses for å utgjøre et angrep, vil spørsmålet om nødvergeadgang mot den kunne oppstå.

For å besvare dette spørsmålet, kan det være hensiktsmessig å ta følgende utgangspunkt: Man må regne med at politiet er seg bevisst både sine maktmuligheter, og ikke minst hvor grensene for disse går. Det må derfor være forsvarlig å anta at en politimann som overskrider sin generelle kompetanse, er oppmerksom på dette. Det er med andre ord snakk om en forsettlig overtredelse. Om ikke dette er tilfelle, vil det være svært nærliggende å karakterisere overtredelsen som grovt uaktsom. Dette er momenter som må tale sterkt for en adgang til å møte disse handlingene med nødverge. Ofte vil nok også den angrepet retter

---

⁴² Det er kun terminologisk forskjell mellom ”politimyndighet” og ”politikompetanse”. Begrepene er ment å gi uttrykk for den samme realitet.

⁴³ Overskridelse av generell politimyndighet kan derfor (også) karakteriseres som en materiell mangel ved handlingen. Kanskje er det en mer nærliggende synsmåte. Grensene mellom de ulike typer mangler kan med andre ord være noe flytende.

seg mot – nødvergeutøveren – være seg bevisst at politiet mangler kompetanse. Men forutsatt at politiet har utvist skyld som nevnt, bør ikke dette være noe nødvendig vilkår for å tillate nødvergeutøvelse i disse tilfelle. De generelle hensyn som taler for en nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse, jf. kapittel 3, gjør seg klart gjeldende her. Samtidig svikter de sentrale mothensynene: Det er ingen grunn til å la hensynet til en uhindret offentlig myndighetsutøvelse beskytte disse handlingene, og politiet vil heller aldri ha plikt til å utføre dem.

Den klare hovedregel ved generell kompetanseoverskridelse må bli at nødvergeutøvelse er tillatt. For å endre dette utgangspunktet, må det kreves særskilte, sterke holdepunkter som taler for et avvikende resultat i det enkelte tilfelle.

4.3.2.3 Overskridelse av den spesielle politikompetanse

Generell politikompetanse får enhver som blir ansatt som politi. Den som blir ansatt, utstyres med denne kompetansen i kraft av sin stilling, jf. politiloven § 20.⁴⁴ Det er likevel ikke slik at alle polititjenestemenn har den samme kompetansen.

Denne generelle kompetansen begrenses av interne instruksjer i politietaten. Hvilken kompetanse den enkelte får, avhenger av hvilket arbeidsområde den enkelte skal befatte seg med. Den spesielle politikompetansen er med andre ord ikke uttrykk for noe kvalitativt annet eller mer enn den generelle politikompetansen, men betegner en større eller mindre del av den. Det er således en mulighet for at ansatte polititjenestemenn ikke innehar den samme kompetansen.

Forutsetningen videre er at den spesielle politikompetansen på en eller annen måte er overskredet, men at handlingen holder seg innenfor den generelle politikompetansen, og at den for øvrig har et godt nok hjemmelsgrunnlag.

Det er her viktig å merke seg at disse interne instruksene fortrinnsvis blir iverksatt for å systematisere og lette organiseringen av politietaten innad. Det har med andre ord ikke vært hensikten å påvirke politivirksomheten utad med disse instruksene. Allerede dette tyder på

---

⁴⁴ For ordens skyld bemerkes at såkalt begrenset politikompetanse etter § 20 tredje ledd ikke vil vies oppmerksomhet her.

at man har grunn til å være forsiktig med å la eventuelle brudd på disse instruksene få rettsvirkninger i tvister mellom politiet og andre.

Den spesielle politikompetanse vil kunne være begrenset i forhold til den generelle politikompetansen i tre sammenhenger. Det er snakk om begrensninger i sted, tid og sak.⁴⁵ Når det gjelder den enkelte polititjenestemanns stedlige kompetanse, omfatter denne i utgangspunktet hele riket, jf. politiloven § 20 første ledd. Dette må forstås slik at Norges fastland omfattes, i tillegg til bilandene som etter særlover er underlagt norsk høyhetsrett. Som nevnt modifiseres dette utgangspunktet av interne instruks i politiet. I den utstrekning disse instruksene begrenser en polititjenestemanns stedlige kompetanse i forhold til hovedregelen, fungerer § 20 på denne måten som en legitimasjonsregel. Polititjenestemannen vil fremdeles være legitimert til å utøve politimyndighet i hele landet, til tross for at han ikke nødvendigvis har rett til det. For at han skal være legitimert, må imidlertid uniform og eventuelle identifikasjonskort og lignende bæres på foreskrevet måte.

Nettopp dette med legitimasjonen vil kunne ha stor betydning for en eventuell adgang til nødverge ved stedlig kompetanseoverskridelse. Legitimasjonen innebærer at den private part ikke har noen foranledning til å bli seg kompetanseoverskridelsen bevisst. Hvis en polititjenestemann pågriper A i Bærum, vil det oftest være umulig for A å vite at polititjenestemannen egentlig kun skal foreta pågripelser i Oslo. I slike tilfelle vil det være mest forsvarlig å ikke la A ha noen nødvergerett; handlingen er innholdsmessig lovlig. Å la bruddet på den interne instruks få avgjørende betydning (i motsatt retning) for As rettsstilling her, ville for øvrig bryte med det alminnelige, forvaltningsrettslige prinsippet om at private parter ikke kan bygge rett på slike instruksbrudd.

Det tilsvarende synspunkt, med vekt på politilegitimasjonen, kan anlegges der tidsmessige skranker er overskredet. En politimann griper inn overfor A som fyllekjører, til tross for at politimannen ikke er på jobb.⁴⁶ En sentral forskjell er at polititjenestemannen normalt ikke vil være legitimert i disse tilfelle. Det er ikke vanlig å bruke polituniformen på fritiden.

---

⁴⁵ Auglend, Mæland, Røsandhaug 1998 side 288 flg.

⁴⁶ Ofte vil polititjenestemenn ha handleplikt også på fritiden. Forutsetningen for eksempelet er med andre ord at dette ikke er tilfelle.

Dette taler for at en nødvergerett vil være mer nærliggende her. Hvis polititjenestemannen er i stand til å fremvise identifikasjonskort, vil dette imidlertid kunne være tilstrekkelig til å anse ham for å være legitimert i en slik grad at nødvergerett er utelukket.

Dette kan likevel ikke gjelde der polititjenestemannen er ute av stand til å utføre myndighetshandlinger på en autoritativ måte. Han er eksempelvis beruset av alkohol eller andre bevissthetsnedsettende midler. Her må nødvergespørsmålet vurderes på grunnlag av de alminnelige regler som gjelder mellom privatpersoner.

Saklige begrensninger i politimyndigheten vil regulært være overtrådt der polititjenestemannen befatter seg med en sakstype han ikke er satt til å arbeide særskilt med gjennom ansettelsesavtale eller (annen) instruks. Polititjenestemannen griper inn i et slagsmål eller en fartsoverskridelse, til tross for at hans arbeidsområde normalt begrenser seg til narkotikavirksomhet.

Også her kan man, såfremt legitimasjonen foreligger, basere seg på at nødvergeutøvelse mot polititjenestemannens handlinger vanskelig kan tenkes.

Gjennomgående for de tre formene for overskridelse av spesiell politimyndighet, er vekten som legges på at polititjenestemannen opptrer med legitimasjon. Der politiet er legitimert, vil den potensielle nødvergeutøveren sjelden være klar over kompetansemangelen. Å likevel la den potensielle nødvergeutøveren få ha en nødvergerett, vil harmonisere dårlig med den vekten de sentrale mothensynene – som nevnt i punkt 3.2 – kan gjøre krav på. Det vil nærmest være ensbetydende med å la nødvergeutøveren få dra fordel av en for ham tilfeldig, ikke synlig omstendighet. Dette er grunnen til at nødverge vanskelig kan tenkes her.

Dette kan bli annerledes der den handlingen retter seg mot, faktisk er oppmerksom på kompetanseoverskridelsen. Den angrepne A vet eksempelvis at politimann B befinner seg utenfor sitt tjenestedistrikt, eller involverer seg i en type sak som er uvanlig for ham. Her kan man ikke søke støtte i synspunkter om Bs legitimasjon og synbarhet for A. Det riktige da må være å foreta en konkret vurdering basert på de generelle hensyn for og mot nødvergeutøvelse mot offentlig myndighet. Sentralt i så måte må være at handlingen ikke er materielt ulovlig.

4.3.3 Vedtaket lider av materielle feil

Der en offentlig myndighetshandling lider av materielle feil, er det enten overhodet ikke hjemmel for den, eller den påberopte hjemmelen er utilstrekkelig. Man har gradstilfelle her, alt fra den totalt manglende hjemmel til den nesten tilstrekkelige hjemmel. Som nevnt i punkt 4.3 er myndighetshandlingen dermed i sin helhet ulovlig og rettsstridig.

For politiets del kan det derfor fastslås at de feil som er omtalt i punkt 4.3.1 ovenfor – overskridelse av generell politikompetanse – like gjerne kan defineres som materielle feil i nærværende forstand. Dette illustrerer samtidig at grensen mellom formelle og materielle feil er flytende, og at bedømmelsen må skje konkret. De retningslinjer det er naturlig at denne vurderingen følger, er det redegjort for i punkt 4.3.

Der vedtak lider av materielle feil, vil legalitetsprinsippet vanligvis måtte tillegges stor vekt som et hensyn som taler for en nødvergeadgang. Ofte vil nettopp anerkjennelsen av en fysisk motreaksjon fra nødvergeutøverens side være den eneste lett tilgjengelige og tilstrekkelig effektive måten å sørge for at det settes nødvendig makt bak prinsippet på i praksis.⁴⁷

4.4 Den offentlige myndighet er i villfarelse

Betydningen av at den angrepet retter seg mot er i villfarelse, er omtalt i punkt 2.8. Temaet her er de motsatte tilfelle; der den offentlige myndigheten (typisk polititjenestemannen) handler i villfarelse. Problemstillingen her blir om slik villfarelse får betydning for den angrepnes nødvergerett. En annen måte å formulere problemet på, er å spørre hvor stor selvstendig betydning den offentlige myndighetens (typisk polititjenestemannens) gode tro skal få for rettsstridsvurderingen (nødvergeadgangen).

Bestemmelsene om henholdsvis faktisk og rettslig villfarelse i strl § 42 og § 57 gjelder straffbarheten av en handling, og de får ikke direkte betydning for de tilfelle der offentlig

---

⁴⁷ Dette poenget er omtalt i punkt 3.1.1.

myndighetsutøvelse er foretatt i villfarelse. Selv om man utvilsomt kan ta utgangspunkt i en analogisk anvendelse av disse bestemmelsene, åpner dette for at man kan anlegge en bredere vurdering i de villfarelsetilfellene som omtales her.

4.4.1 Faktisk villfarelse

Faktisk villfarelse foreligger når den offentlige tjenestemannen tar feil av faktum.

Polititjenestemann A tror B nettopp har ervervet narkotika, mens han i realiteten har kjøpt matvarer.

Når tjenestemannen er i faktisk villfarelse, vil gjerne den angrepet retter seg mot være klar over dette. Spørsmålet blir dermed om den angrepne skal innrømmes en nødvergerett overfor en myndighetsperson han vet handler i god tro. Som nevnt i punkt 3.2, vil det i slike tilfelle være en nærliggende fare for at eventuell motstand fra den angrepnes side møtes med ytterligere maktanvendelse fra den offentlige myndigheten, og voldsanvendelsen i samfunnet som en helhet øker.

Trolig er det mest hensiktsmessig her å ta utgangspunkt i uttalelsen i Rt. 1979 side 760, om at enhver villfarelse av faktisk eller rettslig art fra politiets side ikke kan berettigje nødverge, med mindre angrepet fremstår som et klart overgrep.

Det kan dermed hevdes at den faktiske villfarelsen ikke har nevneverdig selvstendig betydning når nødvergespørsmålet skal vurderes. Et klart overgrep (angrep av en viss styrke) er det sentrale vurderingstema også ellers.

Hva som menes med "klart overgrep", kan være gjenstand for ulike tolkninger. Man kan blant annet vektlegge hvilke verdier som står på spill, den angrepnes forhold (eksempelvis om angrepet var mer eller mindre fremprovosert) og tjenestemannens eventuelle skyld – mer om dette siste i punkt 4.6.

Noen ganger har politiet uttrykkelig fått en viss skjønnsmargin det fullt lovlig kan operere innenfor. Som eksempel kan nevnes pågrepelse av personer etter strpl § 171. Etter første ledd er det tilstrekkelig grunnlag for pågrepelse at en person "med skjellig grunn" kan mistenkes for å ha foretatt en handling som medfører strengere straff enn seks måneders fengsel. Det avgjørende her er om kravene til mistanken er oppfylt, ikke om personen faktisk er skyldig i en straffbar handling som nevnt. Selv om politiet i så måte er i

villfarelse – personen er uskyldig – er pågripelsen fullt ut lovlig, og kan ikke møtes med nødverge.

4.4.2 Rettsvillfarelse

Selv om man som utgangspunkt kan forlange at politi og andre offentlige myndigheter har meget god kjennskap til de lover og regler som gjelder for deres virksomhet, kan det ikke utelukkes at rettsvillfarelse oppstår. Politimannen tror han har hjemmel, til tross for at han ikke har det. Som det vil ha fremgått, omfatter uttalelsen i Rt. 1979 side 760 også rettsvillfarelse. Dette gir som utgangspunkt at man også her må bedømme om angrepet fremstår som et ”klart overgrep”. Siden det vanligvis er mer unnskyldelig å ta feil av faktum enn av rettsregler, er det nærliggende å anta at en nødvergerett vil være lettere å akseptere i disse tilfelle. Også her gjør imidlertid synspunktet om at det er et mål å hindre forekomsten av vold i samfunnet seg gjeldende: Når tjenestemannen tror han opptrer i sin fulle rett, vil eventuell motstand lett møtes med økt maktanvendelse fra tjenestemannens side. Derfor må vurderingen også her basere seg på i hvilken grad angrepet representerer et klart overgrep, jf. for så vidt punkt 4.4.1.

4.5 Identifikasjon mellom ulike myndighetsorganer

Når spørsmål om nødverge oppstår mellom privatpersoner, blir det sjelden aktuelt å måtte vurdere identifikasjonsspørsmål; det er bare én beslutningstaker (aktør) på hver side i konflikten. Ved offentlig myndighetsutøvelse vil dette ofte kunne være annerledes. I tillegg til å utføre egne vedtak, har politiet ofte ansvaret for å fysisk gjennomføre andres (øvrige forvaltningsorganers vedtak og domstolsavgjørelser) vedtak.

Problemstillingen her er om opprinnelige feil ved beslutningen kan påberopes overfor politiet ved fullbyrdelsen av denne. Hvis dette besvares bekreftende, kan identifikasjon skje. I motsatt fall er identifikasjon – og nødvergerett – ikke aktuelt.

Ved fullbyrdelse av domstolars avgjørelser, er nødvergerett utelukket. Om bakgrunnen for dette vises til punkt 4.2.1. Her er altså identifikasjon utelukket; eventuelle feil i avgjørelsen må møtes med rettsmidler og intet annet.

Identifikasjonsspørsmålet har derimot aktualitet i de tilfelle der politiet gjennomfører forvaltningsorganers vedtak. Dersom vedtaket er lovlig, får ikke identifikasjonsspørsmålet noen betydning. Det melder seg imidlertid med full tyngde der politiet (i god tro) gjennomfører et ulovlig vedtak.

Det kan anføres at det for den angrepet retter seg mot, vil være vanskelig å ta stilling til hvem som har fattet det bakenforliggende vedtaket. Angrepet vil føles like tyngende for den det går ut over. Dette taler for å anerkjenne en nødvergerett. Ellers ville bare vedtak besluttet av politiet selv kunne møtes med nødverge, og dette ville unektelig føre til en for tilfeldig rettstilstand for den angrepet retter seg mot.

Høyesterett har inntatt et slikt standpunkt. I Rt. 1981 side 35 utførte politiet – som statlig maktorgan – et vedtak fattet av Oslo kommune. Noen samer nektet her å etterkomme politiets pålegg om å fjerne seg fra et bestemt sted. Retten sluttet seg her til en uttalelse som er inntatt i byrettens dom: ”Det må likevel være berettiget å se stat og kommune under ett i et tilfelle som dette, som samlet offentlig myndighet vis a vis samene.

Konsekvensen av denne kjennelsen må være at det i utgangspunktet ikke får betydning for nødvergeretten hvem som har fattet vedtaket og hvem som gjennomfører det.

Kjennelsen godkjenner identifikasjon mellom to organer – stat og kommune – som i de fleste rettslige sammenhenger regnes som to uavhengige rettssubjekter. Derfor må det være forsvarlig at utgangspunktet om identifikasjon enn mer gjelder internt, i samme forvaltningsorgan. En overordnet i politiet fattet et vedtak en politibetjent må iverksette. Sterkere nærhet mellom vedtaket og utførelsen av det må styrke identifikasjonstanken, snarere enn å svekke den. Ellers ville politiet kunne avskjære nødvergeadgangen rett og slett ved å delegere utførelsen av den ulovlige handlingen til politibetjenter og andre. Som hovedregel må man derfor fastslå at et angrep som bygger på et rettsstridig vedtak, ikke blir mer lovlig der vedtaket er fattet av en annen enn den som utfører angrepet. Som en oppsummering her kan det derfor fastslås at utgangspunktet er at det skjer identifikasjon både eksternt og internt når det først foreligger rettsstrid.

4.6 Forutsetter nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse at det er utvist skyld fra det offentliges side?

Det har vært fremsatt påstander i den juridiske teori om at nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse kun kan møtes med lovlig nødverge der den offentlige myndigheten – typisk polititjenestemannen – på en eller annen måte kan bebreides. Det har med andre ord vært operert med et krav om at det må utvises skyld fra tjenestemannens side.⁴⁸

En slik regel vil utvilsomt ha sterke argumenter både for og mot seg. Av argumenter for et skyldkrav kan nevnes hensynet til en uhindret myndighetsutøvelse (punkt 3.2.1), og som et ledd i dette hensynet til at en polititjenestemann skal nyte beskyttelse når han i god tro utfører en tjenestehandling som kanskje i tillegg utføres i tråd med en handleplikt. Dette er synspunkter som trekker i retning av å begrense nødvergeadgangen. I den utstrekning dette anses for å være gjeldende rett, markerer det et brudd med den vanlige nødvergeregelen; etter denne er det intet vilkår at angriperen har utvist skyld. Dette er i seg selv et argument mot å operere med et slikt skyldkrav.

Videre kan det med styrke anføres at nødvergeinstituttet begrunnes med den angrepnes behov for å forsvare seg, og at dette behovet kan være vel så stort der det rettsstridige angrepet utføres i god tro fra angriperens side.

Ikke minst kan de bevismessige vansker trekkes frem. Det er vanskelig å gjøre seg opp noen begrunnet formening om hvilken skyld som i det konkrete tilfelle er utvist. Hva polititjenestemannen tenker, er en utpreget indre prosess som foregår i vedkommendes tanker.

Mothensynene gjør at det vanskelig kan forsvares å ubetinget forlange skyld hos angriperen som et nødvendig vilkår for lovlig nødvergeutøvelse. Dette er ikke ensbetydende med at utvist grad av skyld er irrelevant. Man kan ta utgangspunkt i kjennelsen i Rt. 1979 side 760, som forbeholder nødvergerett til de klare overgrep. Her kan spørsmålet om skyld ha stor

---

⁴⁸ Det er særlig Bratholm som i den nyere tid har gjort seg til talsmann for en slik begrensning i nødvergeretten, se Bratholm 1987 side 153 flg.

betydning. Det er lettere å karakterisere en ulovlig politihandling som et klart overgrep der polititjenestemannen har handlet grovt uaktsomt eller til og med forsettlig. Oftest vil dette kanskje være tilfelle, uten at det her kan vises til rettspraksis for å underbygge dette.

Ved å anlegge dette synspunktet oppnår man å kunne legge avgjørende vekt på skyldspørsmålet dersom dette er hensiktsmessig, samtidig som man kan godta nødvergeutøvelse også der angrepet for eksempel er foretatt i god tro, men rent objektivt sett utgjør et klart overgrep for den det gjelder. Man oppnår altså å kunne foreta en fleksibel vurdering, som lett kan tilpasses det konkrete faktiske forhold. Siden heller ikke kjennelsen i Rt. 1979 side 760 kan leses slik at skyld må kreves, må det være grunnlag for å si at utvist skyld ikke kan oppstilles som et absolutt vilkår.

Her må den nye straffeloven av 2005 få en kommentar. Som nevnt kodifiserer denne nødvergeadgangen overfor offentlig myndighetsutøvelse.

Lovens § 18 tredje ledd lyder som følger: ”Utøving av offentlig myndighet kan bare møtes med nødverge når myndighetsutøvingen er ulovlig, og den som gjennomfører den, opptrer forsettlig eller grovt uaktsomt”.

Som man kan se, er her krav til skyld hos angriperen blitt et nødvendig vilkår (ved siden av det tradisjonelle vilkåret om at angrepet må være ulovlig).

Av forarbeidene til denne bestemmelsen⁴⁹ fremgår det at man har ment lovteksten som en kodifisering av gjeldende rett, og ikke som noen realitetsendring av rettstilstanden. Det uttales at loven ”i det vesentlige” svarer til det som har fulgt av de ulovfestede regler.

I lys av det som er fremholdt her i kapittel 4, kan det spørres om ikke den nye loven likevel innebærer en viss rettsendring. Det ubetingede kravet om skyld vil unektelig føre til at nødvergerett mot offentlig myndighetsutøvelse vil bli ytterligere innskrenket i forhold til den alminnelige nødvergeregelen.

---

⁴⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 421.

4.7 Oppsummering om rettsstridsvurderingen

For at nødverge mot offentlig myndighetsutøvelse skal komme på tale, må myndighetsutøvelsen manifestere seg som en aktiv interessekrenkelse i form av et angrep. Dette angrepet må videre være rettsstridig, dog slik at ikke enhver rettsstrid berettiger nødvergeutøvelse. Angrepet må utgjøre et klart overgrep. Ordlyden i § 48 tolkes innskrenkende på dette punkt.

Overskridelse av generell politikompetanse vil berettige nødverge, mens overskridelse av den spesielle politikompetansen derimot kun unntaksvis vil gjøre dette. Her vil det være sentralt hvorvidt den offentlige myndigheten (polititjenestemannen) hadde tilstrekkelig legitimasjon eller ikke. Hadde han ikke det, vil nødverge lettere kunne godtas.

Eventuell villfarelse hos den offentlige myndigheten vil ikke være noe selvstendig argument for å tillate nødverge. Også her må vurderingen ta utgangspunkt i om angrepet utgjør et klart overgrep.

Skyld hos den offentlige tjenestemannen har tradisjonelt ikke vært oppstilt som et nødvendig vilkår for nødvergeutøvelse. Hvis skyld har vært utvist, har dette lettere kunnet føre til at angrepet måtte karakteriseres som et klart overgrep. Det er grunn til å tro at den nye straffeloven § 18 markerer et brudd med dette.

Hvis det etter dette foreligger et ”rettsstridig angrep”, må de øvrige vilkårene for nødvergerett også være oppfylt før nødvergeutøvelsen kan godtas. I de neste kapitlene vil disse vilkårene drøftes med særlig henblikk på nødvergeadgangen overfor offentlig myndighetsutøvelse. De særlige hensyn som gjør seg gjeldende her, kan begrunne en innskrenkende eller skjerpet fortolkning av ett eller flere av disse vilkårene også.

5   Vilkår 2 – avvergelsesvilkåret

Som nevnt i kapittel 2, innebærer dette vilkåret at forsvarshandlingen må være egnet til å avverge handlingen rent objektivt sett.

Som utgangspunkt vil nok denne vurderingen bli tilsvarende der en offentlig myndighet står bak angrepet. Vurderingen vil her som ellers måtte basere seg på angrepet og forsvarshandlingens evne til å avverge (stanse) dette.

På et punkt kan man imidlertid tenke seg en viss forskjell: I kapittel 2 er det nevnt at det har vært antatt at forsvarshandlingens rent objektive egnethet til å avverge angrepet er avgjørende, slik at det ikke får betydning om nødvergeutøveren helt eller delvis hadde en annen hensikt med forsvarshandlingen - i tillegg til eller istedenfor den rent avvergende. På grunnlag av de hensyn som begrunner en snever nødvergeadgang overfor offentlige myndigheter, kan det hevdes at en forsvarshandling foretatt med en annen hensikt enn den rent avvergende ikke bør godtas: A utsetter den angripende politimann B for vold først og fremst fordi han bærer nag til B fra før, og ikke for å møte Bs angrep med avvergelse. At dette sikkert kan være vanskelig å bevise, er i denne sammenheng en annen sak.

6   Vilkår 3 – nødvendighetsvilkåret

Heller ikke dette vilkåret innbyr til å foreta en fortolkning som i noe særlig grad avviker fra det som må antas å gjelde for nødvergehandlinger generelt. Rent prinsipielt kan det ikke utelukkes at de sentrale, relevante hensynene (jf. kapittel 3) gjør seg gjeldende på en slik måte at det eksempelvis skal mindre enn vanlig til for at en forsvarshandling må anses som unødvendig.

7   Vilkår 4 – forsvarshandlingen kan ikke være ”ubetinget utilbørlig”

Vilkår 4 innebærer, som nevnt i kapittel 2, at man skal felle en ”etisk dom” over forsvarshandlingen, der man særlig tar i betraktning angrepets farlighet, angriperens skyld og det truede retts gode. Her vil man kunne finne flere relevante forskjeller mellom vanlig nødvergeutøvelse og nødvergeutøvelse overfor offentlige myndigheter. Disse forskjellene kan i større eller mindre grad påvirke vurderingen, typisk i retning av at forsvarshandlingen lettere må bli å anse som ”ubetinget utilbørlig”. Dersom forsvarshandlingen fortjener en slik karakteristikk, er nødvergeutøvelse utelukket. Det vil i slike tilfelle være en liten trøst for den angrepne at myndighetshandlingen eventuelt oppfyller kravene for å være et ”rettsstridig angrep”.

Bratholm sier at ”forsvarshandlingen normalt må være mer moderat enn ellers, forutsatt at tjenestemannen er i god tro”.⁵⁰ Dette har gode grunner for seg: Man kan regne med at politiet og andre offentlige myndigheter i de aller fleste tilfelle handler i beste mening, og at man ikke behøver frykte for sitt liv eller sikkerhet når politiet foretar et ”angrep” mot en, selv om angrepet er ”rettsstridig”. Man risikerer muligens et døgn eller to i (uberettiget) varetekt, men noen større fare er ikke nærliggende å tenke seg. Synspunktet bygger på en antagelse om at politiet nærmest pr. definisjon ikke kan ha onde hensikter. I unntakstilfelle kan dette selvfølgelig være tilfelle, og hvis nødvergeutøveren innser dette, må han gis et tilsvarende videre spillerom for forskjellige forsvarshandlinger. Bratholm tar også høyde for dette, jf. ordet ”normalt” i det ovennevnte sitat.

For øvrig er det særlig to momenter som kan være sentrale når vilkår 4 vurderes. Dette er for det første tjenestemannens eventuelle subjektive skyld (jf. momentet ”angriperens skyld”, som er nevnt i lovteksten), og for det andre nødvergeutøverens eget forhold (typisk at angrepet er fremprovosert). Dersom tjenestemannen har utvist skyld, må utilbørlighetsvurderingen bli mindre streng. Det er i slike tilfelle ikke grunn til å gi ham like sterkt vern som om han hadde vært i god tro.

---

⁵⁰ Bratholm 1987 side 154.

Hvis den angrepne har medvirket til å fremprovosere angrepet, må vurderingen bli strengere. Han fortjener da ikke samme vern som den som er uskyldig angrepet. I denne forbindelse kan man imidlertid være oppmerksom på at man på den annen side må forlange at polititjenestemenn (og andre offentlige tjenestemenn) innehar et visst minstemål av disiplin, og ikke lar seg provosere av bagateller.

8 Sammenfatning

Temaet for oppgaven har vært nødvergeadgangen overfor offentlige myndigheter. Som det vil ha fremgått, må denne adgangen baseres på uforenlige hensyn. Når nødvergeadgangen skal vurderes i et konkret tilfelle, må man basere seg på disse hensyn – og bestemme seg for hvilke som skal få veie tyngst i den enkelte saken. Under enhver omstendighet er adgangen til nødverge mot offentlige myndigheter snevrere enn overfor andre.

Det er ikke grunnlag for å hevde at det finnes helt sikre løsninger på ulike typer offentlig myndighetsutøvelse.

Nødvergeadgangen innsnevres ved at den alminnelige nødvergebestemmelsen i straffeloven § 48 tolkes innskrenkende i en rekke sammenhenger. Det er særlig vilkår 1 om rettsstridig angrep (se kapittel 4) og vilkår 4 (utilbørlighetsvurderingen, se kapittel 7) som gis en avvikende fortolkning.

Vurderingene som i denne sammenheng må foretas, er nokså sammensatte. Man kan legge vekt på en rekke ulike forhold, for så i neste omgang å vurdere hva slags løsning de ulike hensynene (jf. kapittel 3) tilsier. Denne oppgaven har vært ment som et forsøk på å redegjøre for sentrale momenter i disse vurderingene, snarere enn å fastslå sikre løsninger.

9 Kilder mv.

Lover:

Strl. – Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10

Forvaltningsloven – Lov av 10. februar 1967

Strpl. – Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25

Strl. 2005 – Lov om straff (straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 28

Forarbeider:

SKM 1896 – Udkast til borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge. Utarbeidet af den ved kgl. Resolution af 14de November 1885 nedsatte Kommisjon. 1896.

NOU 1992:23 – NOU 1992:23: Ny straffelov – alminnelige bestemmelser.
Straffelovkommisjonens delutredning V.

Ot.prp.nr.90 (2003-2004): Om lov om straff (straffeloven)

Rettspraksis:

Rt. 1936 side 740

Rt. 1978 side 1259

Rt. 1979 side 760

Rt. 1981 side 35

Rt. 1982 side 379

Rt. 1989 side 1265

Litteratur:

Andenæs 1998 – Johs. Andenæs: Statsforfatningen i Norge. 8. utgave, 1998.

Andenæs 2004 – Johs. Andenæs: Alminnelig strafferett. 5. utgave, 2004 (ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn).

Augdahl 1920 – Per Augdahl: Nødverge. 1920.

Auglend, Mæland, Røsandhaug 1998 – Ragnar L. Auglend, Henry John Mæland, Knut Røsandhaug: Politirett. 1998.

Bratholm 1987 – Anders Bratholm: Strafferett og samfunn. 1987

Eskeland 2000 – Ståle Eskeland: Strafferett. 2000.

Hov I 1999 – Jo Hov: Rettergang I. Sivil- og straffeprosess. 1999.

